

Konrad Byś

Muzeum Miedzi w Legnicy

Wokół portretu Herberta Mertina (szkice muzealne)

Potrzeba głębszych badań nad obiektami wchodzącymi w skład muzealnych zbiorów, a także chęć ich upowszechnienia skłoniły autora do rozwinięcia w ramach „Legnickiego Almanachu” regularnego cyklu tekstów przyczynkarskich,

Portret Herberta Mertina, Rudolf Hacke,
1943 r., zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy
(nr inw. ML/H/683)

w których bodźcem do rozważań byłyby pojedyncze zabytki lub ich zespoły związane z historią Legnicy i okolic. Przyjęta formuła to spojrzenie na miasto, jego przeszłość i losy jego mieszkańców przede wszystkim poprzez pozostałości kultury materialnej.

W księdze inwentarzowej zbiorów Działu Historii pod numerem ML/H/683 zapisany jest portret Herberta Mertina w mundurze Wehrmachtu, zakupiony przez Muzeum Miedzi w antykwariacie w 1993 r.¹ Wizerunek na niewielkiej akwaforcie (wym. 17,5 cm wys. × 13,4 cm szer.) pozbawiony jest „marsowej aury”. Zza dużych okularów spogląda spokojnym, uczonym wzrokiem wątyły młodzieniec w raczej niedopasowanym mundurze. Umieszczone poniżej imię i nazwisko żołnierza oraz daty jego życia dostarczają o nim podstawowych informacji. Herbert Mertin urodził się w Legnicy 3 października 1919 r. Zmarł 10 sierpnia 1942 r., mając niespełna 23 lata. Śmierć dosięgła go na froncie wschodnim, w okolicach położonego nad Wołgą miasta Rzew. Wiadomość o śmierci starszego szeregowego (*Gefreiter*) Herberta Mertina zamieściła gazeta „Liegnitzer Tageblatt”². Z nekrologu dowiadujemy się, że zmarły przygotowywał się do ukończenia studiów uniwersyteckich na Wydziale Filozoficznym (*candidatus philosophiae*). O utracie jedynego syna, który, jak napisano, „oddał swoje życie za przyszłość naszej Rzeszy”, informowali pogrążeni w żałobie rodzice: Paul Mertin i jego żona, Selma z domu Michel.

Ojcu poległego żołnierza należy się bliższa uwaga. Paul Mertin, w akcie urodzenia figurujący jako Karl Paul³, urodził się w Legnicy 20 czerwca 1889 r. Był synem mistrza stolarskiego Karla Mertina (1862–1926) i Anny z domu Hädrich (1861–1933)⁴. Początkowo kształcił się w fachu stolarskim. Doświadczenia w tej dziedzinie rzemiosła nabierał w warsztacie ojca, przy Burgstraße 41 (obecnie ul. Grodzka)⁵. Młody Paul, od lat szkolnych zdradzający lekką rękę do rysunku,

¹ Artykuł jest poprawioną i rozszerzoną wersją referatu, zaprezentowanego 22 listopada 2019 r. na konferencji naukowej zorganizowanej przez Haus Schlesien w Königswinter. Por. K. Byś, *Herbert Mertin – ein Soldat aus Liegnitz/Herbert Mertin – żołnierz z Legnicy* [w:] *Die Geschichte hinter den Objekten. Schlesische Kriegsschicksale 1939–1945. Tagungsband/Historie zaklęte w przedmiotach. Wojenne losy Ślązaków 1939–1945. Materiały z konferencji*, red. S. Findeisen, Königswinter 2020, s. 120–127. Za pomoc w uzupełnieniu artykułu o nowe informacje składam serdeczne podziękowania Panu Michaelowi Hemmlerowi z Bundesarchiv, Pani Annie Grynspan z Muzeum Regionalnego w Jaworze oraz Pani Sylwii Kuźbie z Biblioteki Instytutu Archeologii UMK w Toruniu.

² „Liegnitzer Tageblatt” [dalej: LT], nr 213 z 11 IX 1942.

³ Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Oddział w Legnicy, Urząd Stanu Cywilnego w Legnicy, sygn. 26, Księga urodzeń 1889, k. 846 (nr 846).

⁴ Nekrologi rodziców Paula Mertina w: LT, nr 87 z 15 IV 1926, Beilage 1; LT, nr 37 z 12 II 1933, Beilage 3.

⁵ Karl Mertin wymieniany jest w księgach adresowych Legnicy od 1883 r. Początkowo był kowalem. Jako stolarz występuje po raz pierwszy w księdze adresowej w 1890 r. Swój warsztat i sklep meblowy prowadził przy Breslauerstraße 2 (obecnie ul. Wrocławska, 1890 r.), Frauenstraße 50 (obecnie ul. Najświętszej Marii Panny, 1893 r.), Goldbergerstraße 20 (obecnie ul. Złotoryjska, lata 1893–1903). Przy Burgstraße 41 działał od 1 sierpnia 1903 r. – *Liegnitzer Adressbuch für*

nie tylko wykonywał prace stolarskie, przedstawiał także klientom własne projekty. Patent mistrzowski uzyskał za szafę gdańską, będącą częścią zaprojektowanego przez siebie umeblowania pokojowego⁶. Od 1 lipca 1924 r. Paul Mertin pracował w Muzeum Dolnośląskim w Legnicy (Niederschlesisches Museum zu Liegnitz)⁷. Jako dozorca (*Museumswart*), zastąpił na tym stanowisku zmarłego Karla Weigmanna⁸. W następnym roku Paul wziął udział w kursie konserwacji zabytków archeologicznych we Wrocławiu⁹. W 1926 r. został konserwatorem (*Museuskonservator*)¹⁰. Rok później otrzymał od nadprezydenta Prowincji Dolnośląskiej nominację na opiekuna znalezisk archeologicznych na terenie powiatu legnickiego. Po pięcioletnim okresie próbnym w pracy muzealnej Paul Mertin awansował do funkcji urzędniczej w 1929 r. W latach czterdziestych XX w. określany był mianem inspektora muzealnego (*Museumsinspektor*).

Muzeum Dolnośląskie, z którym związany był Mertin senior, powstało m.in. dzięki staraniom założonego w 1904 r. lokalnego Towarzystwa Historii i Starożytności w Legnicy (Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz)¹¹. W wydawanym przez nie periodyku „Mitteilungen des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz” Paul Mertin publikował artykuły dotyczące odkryć wykopaliskowych z terenu Legnicy i okolic¹². Znany jest również jego zarys

das Jahr 1883, s. 327; *Liegnitzer Adressbuch für das Jahr 1890*, s. 250; *P. P. Einem hochgeehrten Publikum...*, LT, nr 234 z 5 X 1893, Beilage 1; *Geschäfts-Verlegung. Erlaube mir hiermit...*, LT, nr 178 z 1 VIII 1903.

⁶ *Ein Leben für die Heimatforschung*, „Liegnitzer Heimatbrief” [dalej: LH], nr 1 ze I 1981, s. 15 (przedruk artykułu z „Füssener Blatt” z 19 VI 1964, opublikowany z okazji 75. urodzin Paula Mertina).

⁷ *Die Tätigkeit des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz vom Herbst 1923 bis Herbst 1925*, „Mitteilungen des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz” [dalej: MGAVL] 1924–1925, t. 10, s. 352.

⁸ *25-Jahr-Jubiläum des Niederschlesischen Museums*, LT, nr 301 z 24–25 XII 1936, Beilage. 2.

⁹ G. Jaeckel, *Daten zur Geschichte des Niederschlesischen Museums Liegnitz 1911–1944*, LH, nr 1 ze I 1981, s. 16.

¹⁰ *25-Jahr-Jubiläum...*

¹¹ W otwartym w 1911 r. Muzeum Dolnośląskim zgromadzono dotychczasowe zbiory miasta Legnicy, utworzone w 1879 r., a także obiekty pozyskane przez Towarzystwo Historii i Starożytności: A. Zum Winkel, *Die Stadt Liegnitz seit der Einführung der Städteordnung im Jahre 1809*, t. 1, Liegnitz 1913, s. 616–619.

¹² P. Mertin, *Die neuen vorgeschichtlichen Funde im Kreise Liegnitz und ihre Bedeutung für die Vorgeschichte Schlesiens*, MGAVL 1924–1925, t. 10, s. 314–343; *idem*, *Alte und neue Bodenfunde des Liegnitzer Landes*, MGAVL 1926–1927, t. 11, s. 409–411; *idem*, *Ein keramischer Fund der Völkerwanderungszeit aus Boberau bei Liegnitz. Ein Beitrag zur Herkunft der Drehscheibenkeramik*, MGAVL 1930–1931, t. 13, s. 71–94; *idem*, *Die erste germanische Besiedlung des Liegnitzer Landes*, MGAVL 1932–1933, t. 14, s. 91–122.

dziejów archeologicznych rejonu miasta¹³, a także opracowania dotyczące miejskich zabytków renesansowych¹⁴ oraz legnickiego herbu z dokumentu króla czeskiego z 1453 r.¹⁵ Wiadomo także, że Paul Mertin zamierzał opublikować spis rajców i ławników miasta Legnicy z lat 1455–1655 oparty na własnych poszukiwaniach źródłowych¹⁶.

Budynek Muzeum Dolnośląskiego w Legnicy, reprodukcja fotografii Paula Mertina z ok. 1927 r., zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

¹³ *Idem, Vorgeschichtliche Kulturen. Ein Führer durch unsere Heimatsammlungen* [w:] *Heimatbuch der beiden Liegnitzer Kreise*, Liegnitz 1927, s. 69–76.

¹⁴ *Idem, Liegnitzer Kunstdenkmäler der Renaissance und ihre Auftraggeber* [w:] *Liegnitz. 700 Jahre eine Stadt deutschen Recht*, red. T. Schönborn, Breslau 1942, s. 81–106.

¹⁵ Opracowanie w formie maszynopisu z wklejonymi zdjęciami znajduje się w zbiorach Muzeum Miedzi w Legnicy, nr inw. ML/HP/484.

¹⁶ S. Sujeczka, K. Kupeć, *Urzednicy miejscy Legnicy do 1740/1741 roku (Spisy urzedników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego, t. I: Śląsk, z. 2: Legnica)*, Toruń 2012, s. 11.

Wśród najważniejszych dokonań ekspozycyjnych legnickiego muzealnika były wystawy prezentowane w Domu Oświaty Ludowej (Volksbildungshaus) w gmachu dawnego Gimnazjum Miejskiego przy Baumgartstraße (obecnie ul. F. Skarbka). Pierwszą z nich była otwarta 12 kwietnia 1938 r. ekspozycja poświęcona dziejom Śląska od czasów najdawniejszych do średniowiecza, którą Muzeum Dolnośląskie zorganizowało w związku z odbywającym się w mieście kursem archeologicznym¹⁷. W dniach 5–27 kwietnia 1941 r. dostępna dla publiczności była duża wystawa bitwy pod Legnicą w sztuce, przygotowana w ramach oficjalnych obchodów 700. rocznicy wydarzenia¹⁸.

Początkowo rodzina Mertinów zajmowała służbowe mieszkanie w niezachowanym budynku muzeum przy Museumstraße 3 (obecnie ul. Muzealna). W pierwszej połowie lat trzydziestych XX w., najpóźniej w 1935 r., Mertinowie zamieszkali w kamienicy przy Kaiserstraße 5 (ob. ul. Kardynała Bolesława Kominka)¹⁹. 21 września 1944 r. Paul Mertin został powołany do pracy w zakładzie zbrojeniowym. Praktycznie uniemożliwiło mu to dalsze pełnienie obowiązków w muzeum²⁰. Po opuszczeniu Legnicy w 1945 r. wraz z żoną osiadł w bawarskim Füssen przy granicy niemiecko-austriackiej. Oboje spędzili tam resztę życia. W nowym miejscu zamieszkania Paul podejmował się prac stolarskich, aby zdobyć niezbędne środki na utrzymanie. Z czasem udało mu się znaleźć zatrudnienie w miejskim muzeum, mieszczącym się w dawnym klasztorze benedyktynów pw. św. Magnusa (St. Mang)²¹. W 1964 r. był już na emeryturze. Zwieńczeniem jego pracy zawodowej w przybranej małej ojczyźnie była wydana w 1965 r. obszerna monografia ww. opactwa. W tym samym roku zmarła żona Selma. Paul Mertin odszedł 28 stycznia 1973 r. Muzealnik uhonorowany został

¹⁷ Organizatorami wydarzenia, odbywającego się w dniach 11–13 kwietnia, były Zarząd Powiatowy Narodowosocjalistycznego Związku Nauczycieli (NS-Lehrerbund Kreisverwaltung Liegnitz) i wrocławski Krajowy Urząd ds. Ochrony Zabytków Archeologicznych (Landesamt für Vorgeschichtliche Denkmalpflege), współpracujące z Muzeum Dolnośląskim, obszerniej zob.: *Ausgrabungen erzählen von der Vorzeit unserer Heimat. Lehrgang für Vor- und Frühgeschichte in Liegnitz*, LT, nr 86 z 12 IV 1938, Beilage 1; *Völkisches Dokument auf engstem Raum. Eröffnung der vorgeschichtlichen Sonderschau*, LT, nr 87 z 13 IV 1938, Beilage 1.

¹⁸ Katalog wystawy: *Schlacht von Wahlstatt in der bildenden Kunst. Ausstellung veranstaltet im April 1941 vom Niederschlesischen Museum zu Liegnitz*, Liegnitz [1941].

¹⁹ *Liegnitzer Einwohnerbuch. Adreßbuch 1930*, Theil 1, s. 177; *Liegnitzer Einwohnerbuch. Adreßbuch 1936*, Theil 1, s. 190; *Liegnitzer Einwohnerbuch. Adreßbuch 1939*, Theil 1, s. 200.

²⁰ G. Jaeckel, *op. cit.*

²¹ Obszerniej na temat powojennych losów Paula Mertina zob.: T. Dames, *Paul Mertin*, LH nr 21 z 10 XI 1965, s. 308–309; *idem*, *Bundesverdienstkreuz an Paul Mertin*, LH, nr 17 z IX 1967, s. 1–2; *idem*, *Paul Mertin 80 Jahre alt*, LH, nr 10/11 z VI 1969, s. 4–5.

Fragment części archeologicznej stałej ekspozycji w Muzeum Dolnośląskim, reprodukcja fotografii Paula Mertina z ok. 1927 r., zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

krzyżem zasługi na wstędze Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec w 1967 r.²² Współcześnie jedna z ulic w Füssen nosi nazwę Paul-Mertin-Straße.

Wydaje się, że to właśnie wpływ ojca i dorastanie w otoczeniu legnickiego muzeum oraz miejscowych miłośników historii rozbudziły u Herberta Mertina zainteresowanie przeszłością. Jego dalsze losy odsłaniają powstałe w związku z jego śmiercią wspomnieniowe komunikaty w czasopismach archeologicznych²³. Wkraczający w dorosłość młodzieniec w 1938 r. podjął studia z zakresu archeologii na Uniwersytecie Wrocławskim²⁴. Był uczniem prof. Martina Jahna (1888–1974), wrocławskiego muzealnika, dyrektora służb konserwatorskich i wykładowcy akademickiego, który poświęcił pamięci Mertina jeden

²² *Idem*, *Bundesverdienstkreuz...*

²³ *Mitteilungen*, „Altschlesische Blätter. Mitteilungen des Landesamtes für Vorgeschichte und des schlesischen Altertumsvereins” [dalej: AB] 1943, R. 18, nr 1, s. 28; M. Jahn, *Herbert Mertin †*, „Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit” 1942, R. 18, nr 9/10, s. 205.

²⁴ H. Dames, H. Unverricht, *Mertin Paul* [w:] *Liegnitzer Lebensbilder des Stadt- und Landkreises*, red. H. Unverricht, t. 3: *Ergänzungen A – Z*, Hofheim – Taunus 2004, s. 137; Niestety zachowana w archiwum uczelni dokumentacja Wydziału Filozoficznego z lat trzydziestych i czterdziestych XX w. jest mocno zdekompletowana, przez co autorowi nie udało się odnaleźć Herberta Mertina w spisach studentów podczas kwerendy.

z ww. tekstów²⁵. W kwietniu 1941 r. legniczanie został pomocniczym asystentem Instytutu Archeologii nadodrzańskiej uczelni. Przez kilka miesięcy był także pomocnikiem w Krajowym Urzędzie ds. Ochrony Zabytków Archeologicznych (Landesamt für Vorgeschichtliche Denkmalpflege) we Wrocławiu.

W czasie krótkiej aktywności badawczej Herbert Mertin opublikował kilka artykułów archeologicznych. W 1940 r. w „Mitteilungen des Geschichts- und Altertums-Vereins zu Liegnitz” ukazały się dwa komunikaty młodego badacza, poświęcone odkryciu ceramiki z epoki kamienia w podlegnickiej wsi Stare Piekary (Altbeckern), a także późnogotyckim przedmiotom odnalezionym w 1930 r. podczas prac budowlanych prowadzonych w rynku w Legnicy²⁶. Działalność Mertina juniora poświadczona jest również na łamach czasopisma archeologicznego „Altschlesische Blätter”, będącego organem wspomnianego urzędu konserwatorskiego we Wrocławiu. W 1941 r., oprócz zestawienia bibliograficznego prac z obszaru archeologii Śląska za ubiegły rok, Mertin opublikował również dwa artykuły dotyczące znalezisk z Wrocławia oraz powiatu legnickiego²⁷. Periodyk informował, że student Mertin z Wrocławia zgłosił odnalezienie w Rzeszotarach (Rüstern) krzemiennych odłupków, które zostały przekazane do legnickiego muzeum. Ich datowanie określono na 8000–4000 r. p.n.e.²⁸ W 1942 r. Mertin junior omawiał odkrycia z 1935 r. z powiatu głogowskiego²⁹. W tym samym roku został członkiem Śląskiego Towarzystwa Starożytności

²⁵ Martin Jahn w latach 1907–1912 studiował na uniwersytecie w Berlinie. Od 1912 r. był pracownikiem pomocniczym, a w latach 1920–1931 kustozem Śląskiego Muzeum Rzemiosła Artystycznego i Starożytności we Wrocławiu. W 1914 r. w Berlinie uzyskał stopień naukowy doktora, a w 1930 r. we Wrocławiu – profesora. W latach 1931–1933 pełnił funkcję dyrektora Krajowego Urzędu Ochrony Zabytków Archeologicznych we Wrocławiu. Od 1934 r. profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego. Martin Jahn był także członkiem organizacji nazistowskich: Narodowosocjalistycznego Związku Nauczycieli, Narodowosocjalistycznej Organizacji Opieki Społecznej (*NS-Volkswohlfahrt*), Narodowosocjalistycznej Organizacji Opieki nad Ofiarami Wojny (*NS-Kriegsopfersversorgung*) i Narodowosocjalistycznego Niemieckiego Związku Studentów (*NSD-Studentenbund*). Po wojnie związany z Uniwersytetem w Halle. Szczegóły jego kariery zawodowej, zob.: Kartoteka Martina Jahna w zasobach archiwalnych Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=109768> [dostęp: 11 VII 2022] oraz: H. Behrens, *Martin Jahn* †, „Jahresschrift für Mitteldutsche Vorgeschichte” 1977, t. 61, s. 7–8.

²⁶ H. Mertin, *Ein neuer Fund aus der Jüngerer Steinzeit bei Liegnitz*, MGAVL 1938–1939, t. 17, s. 250–256; *idem*, *Spätgotische Funde aus der Liegnitzer Altstadt*, *ibidem*, s. 257–268.

²⁷ *Idem*, *Breslau, Schriften zur Vor- und Frühgeschichte Schlesiens aus dem Jahre 1940*, AB 1941, R. 16, nr 1, s. 56–62; *idem*, *Breslau, Ein neues bemaltes Gefäß mit Hakenkreuzdarstellung aus der früheren Eisenzeit*, *ibidem*, s. 14–16; *idem*, *Zur mittleren Steinzeit im Kreise Liegnitz*, AB 1941, R. 16, nr 3/4, s. 176–179.

²⁸ *Neue Bodenfund*, AB, 1942, nr 1, s. 86.

²⁹ H. Mertin, *Ein Gefäß der Spiralmäanderkeramik aus Werften*, Kr. Glogau, AB 1942, R. 17, nr 1, s. 12–14.

(Schlesischer Altertumsverein)³⁰. Pośmiertnie w „Altschlesische Blätter” ukazał się artykuł Mertina dotyczący znalezisk ze wsi Chociwel (Kuschlau) w powiecie strzelińskim, wiązanych z neolityczną kulturą grobów jednostkowych³¹.

Jak wynika z zachowanych archiwaliów dokumentujących przebieg służby wojskowej Herberta Mertina, został on powołany do wojska 15 czerwca 1941 r. Otrzymał wówczas przydział do 1. kompanii 555. Batalionu Strzelców Krajowych (Landeschützen-Bataillon 555)³². Następnie 23 lutego 1942 r. rozpoczął służbę w 2. kompanii 206. Połowego Batalionu Rezerwowego (Feldersatz-Bataillon 206). Jednym z garnizonów, w którym stacjonował, był Orzysz (Arys-Nord). Przez pierwszych kilka miesięcy Mertin był zatem żołnierzem jednostek tyłowych i rezerwowych. Służba frontowa rozpoczęła się po przeniesieniu do 4. Kompanii 312. Pułku Piechoty 31 marca 1942 r.³³ Regiment był częścią 206. Dywizji Piechoty walczącej na froncie wschodnim w składzie 9. Armii w Grupie Armii Środek³⁴. Martin Jahn w swoim wspomnieniu o zmarłym Mertinie skreślił bohaterski obraz jego służby – pomimo urazu nogi młodzienc dostał się do Rosji. Uczestniczyć miał w walkach pozycyjnych na Wyżynie Wałdajskiej, a następnie w starciach w obronie Rżewa przed Armią Czerwoną. Dokładne okoliczności zgonu Mertina nie są znane. W karcie ewidencyjnej żołnierza znalazła się adnotacja „odłamki bomby na całym ciele” (*Bombenspl. a. ganzen Körper*)³⁵. Według M. Jahna, Mertin zginął miał od bezpośredniego trafienia bombą lotniczą podczas natarcia na zachód od miasta. Młody legniczanin został pochowany na cmentarzu wojskowym we wsi Murawiewo, położonej na południowy zachód od Rżewa. W 2008 r. doczesne szczątki Herberta Mertina zostały ekshumowane. Obecnie miejscem jego ostatniego spoczynku jest niemiecki cmentarz wojenny w Rzewie, znajdujący się w północno-zachodniej części miasta, przy jednej z dróg wylotowych³⁶.

Śmierć legniczanina przypadła w okresie intensywnych walk o Rzew, toczonych w sierpniu 1942 r. Celem radzieckiej kontrofensywy, przeprowadzonej siłami Frontu Kalinińskiego generała Iwana Koniewa i Frontu Zachodniego

³⁰ *Schlesischer Altertumsverein. Neue Mitglieder 1942*, AB 1943, R. 18, nr 1, s. 32.

³¹ H. Mertin, *Schlesische Neufunde der jütlandischen Einzelgrabkultur aus Kuschlau Kreis Strehlen*, *ibidem*, s. 1–4.

³² Bundesarchiv, sygn. B 563/10763, k. 141, 164.

³³ *Ibidem*, sygn. B563/78817, k. 117.

³⁴ Ogólna charakterystyka i podstawowe dane na temat jednostek i struktur niemieckich sił zbrojnych podczas II wojny światowej, zob.: G. Tessin, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939–1945*, t. 1–17, Osnabrück 1977–1996.

³⁵ Bundesarchiv, sygn. B 563/ZK M-1394/461.

³⁶ Pochówek znajduje się na cmentarzu w sektorze 7, w rzędzie 16, grób oznaczony jest nr. 752. Podane informacje pochodzą z wojskowej karty ewidencyjnej.

generała Gieorgija Żukowa była likwidacja wysuniętych pozycji niemieckiej 9. Armii wokół miasta, znajdujących się ok. 200 km od Moskwy. W dalszej perspektywie celem radzieckich działań było rozbitcie całej Grupy Armii Środek. Pomimo początkowych sukcesów, sowieckie ataki zostały odparte przez Niemców³⁷. Walki o Rzew toczono do marca 1943 r., kiedy żołnierze radzieccy ostatecznie zdobyli miasto.

Pośmiertna podobizna Herberta Mertina wykonana została w 1943 r. Na prawym ramieniu żołnierza znajduje się graficzna sygnatura artysty: trójkąt z wpisanymi w niego trzema znakami o kształcie zbliżonym do odwróconej litery V. Oprócz tego w prawym dolnym rogu pracy umieszczono ołówkową sygnaturę „Hacke”. Autor portretu, Rudolf Hacke (1881–1952) był niemieckim malarzem i miedziorytnikiem. Urodził się w Berlinie. Studiował na Akademii w Berlinie i w Dreźnie. Jako żołnierz wziął udział w I wojnie światowej. Po jej zakończeniu przeniósł się na Śląsk – początkowo zamieszkał w Świerzawie (Schönau an der Katzbach), a od 1921 r. w Mysłowie (Seitendorf) niedaleko Jawora³⁸. Tworzył głównie kompozycje pejzażowe, portrety i martwe natury. Chętnie uwieczniał krajobraz Sudetów i Pogórza Kaczawskiego. Znane są również jego wedyty Jawora, Jeleniej Góry, Głogowa, Żagania i Wrocławia. Prace artysty znajdowały się również w zbiorach Muzeum Dolnośląskiego³⁹. Jak wynika z relacji prasowych, Hacke prowadził również wykład z przeżyciami na temat techniki miedziorytu podczas inauguracji wystawy czasowej pt. „Współcześni miedziorytnicy niemieccy” (*Deutsche Kupferstecher der Gegenwart*), otwartej w legnickim muzeum 19 grudnia 1942 r.⁴⁰ Zmarł po wojnie w Stadtlohn w zachodnich Niemczech.

³⁷ D.M. Glantz, *Zhukov's Greatest Defeat. The Red Army's Epic Disaster in Operation Mars, 1942*, Kansas 1999, s. 10–111.

³⁸ Obszerniej na temat artysty i jego twórczości zob.: T. Dames, *Rudolf Hacke*, LH, z 15 VII 1952, s. 67–68; G. Grundmann, *Rudolf Hacke*, „Schlesische Monatshefte. Blätter für Kultur und Schrifttum der Heimat” 1931, R. 8, nr 5, s. 209–211; O. Schaefer, *Der Maler Rudolf Hacke*, „Die Wanderer im Riesengebirge” 1930, nr 11, s. 175–177; E. Glaeser, *Rudolf Hacke. Maler und Kupferstecher in Seitendorf an der Katzbach*, „Die Wanderer im Riesengebirge” 1935, nr 3, s. 42–44.

³⁹ Hans Vollmer, informując o posiadaniu prac Hackego przez muzeum w Legnicy, ma na myśli zbiory przedwojennej instytucji – w 1955 r., gdy wydany został jego słownik, nie istniało jeszcze Muzeum Miedzi, zob.: *Hacke Rudolf* [w:] *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des 20. Jahrhunderts*, red. H. Vollmer, t. 2: Eadie – Izquierdo, München 1992 (*Unveränderter Nachdruck der Originalausgabe Leipzig 1955*), s. 347.

⁴⁰ *Kupferstich-Ausstellung im Museum*, LT, nr 296 z 17 XII 1942, Beilage 1; C.D. Wetter, *Deutsche Kupferstecher der Gegenwart. Ausstellung des Kunstringes XVIII im Niederschlesischen Museum*, LT, nr 299 z 21 XII 1942, Beilage 1.

W oszczędnej, prostej dekoracji portretu Herberta Mertina dostrzegamy charakterystyczne szczegóły. Wierzchołki obramowania portretu wypełniają niewielkie, niedostrzegalne na pierwszy rzut oka swastyki. Symbole narodzin i śmierci zastąpiono znakami runicznymi. Nakład omawianej grafiki był niewielki i wynosił zaledwie 25 sztuk. Egzemplarz ze zbiorów Muzeum Miedzi w Legnicy ma oznaczenie 20/25. Odbitki, pełniące rolę osobistej pamiątki, przeznaczone były najpewniej dla wąskiego grona rodziny, przyjaciół, ew. towarzyszy broni młodego żołnierza, złożonego w grobie z dala od rodzinnej Legnicy.

Abstract

Around the portrait of Herbert Mertin (museum sketches)

The article introduces the figure of Herbert Mertin, a Legnica-born archaeology student and Wehrmacht soldier who participated in military operations during World War II. The starting point for the presentation of his biography is the posthumous portrait of Mertin by the artist Rudolf Hacke in 1943, which is kept in the Copper Museum of Legnica. Basing on the available archives, information from the press and the literature on the subject, as well as memoir accounts, the author attempts to reconstruct the fate of the Legnica resident, his familial and professional relationships, and to introduce the most important figures associated with him and his portrait.